

ВИЩА ШКОЛА

ГЛУХОВА О.Л.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО СТАТУСУ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Становлення висококваліфікованого фахівця в динамічних умовах розвитку суспільства в Україні потребує активної мобілізації потенційних ресурсів особистості в професійно-навчальній діяльності студента.

У працях зарубіжних авторів (К. Вейна, Дж. Дікінсона, Р. Моргана, В. Саймона та ін.), а також у дослідженнях Міжнародного комітету з освіти ЮНЕСКО, у спеціальних виданнях університетів (Єльського, Чиказького, Гарвардського, Кембридзького) розглянуто проблеми інтелектуальної наповненості педагогічної професії.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях увага зосереджена на професійній підготовці майбутнього вчителя, зокрема, змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Подласий та ін.); вдосконаленні технологій його навчання (В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко та ін.); оптимізації методів і прийомів їхньої професійної підготовки (Д. Кавтарадзе, М. Поташник, Т. Яценко та ін.).

Аналіз першоджерел дав змогу виділити різні підходи до визначення поняття “підготовка”. Так, І. Глазкова у своїй дисертації проаналізувала різні погляди щодо визначення цього поняття. Деякі вчені поняття “підготовка” ототожнюють з готовністю до професійної діяльності (Н. Костіна), інші вважають, що підготовка включає формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (Л. Григоренко, Т. Гущина, Г. Троцько).

Так, одні автори акцентують увагу на змісті, формах і методах професійної підготовки, а результатом досліджень є перелік знань, умінь і навичок, якими повинен володіти майбутній фахівець (В. Журавльов, С. Кісельгоф, Н. Кузьміна). Для інших дослідників цього поняття об’єктом є процес формування професійних якостей учителя, шляхи становлення його педагогічних здібностей і майстерності (Ф. Гоноболін, Л. Кондрашова, В. Сластьонін), а результатом – сукупність професійних особистісних якостей, які забезпечують результативність педагогічної діяльності.

Сучасні вимоги ринку праці спричинили зміни вимог до випускників вищих навчальних закладів, а саме до особистості фахівців. Сьогодні школа потребує фахівців, які здатні розвивати у своїх учнів освітній статус, а для цього майбутні вчителі повинні володіти професійно-пізнавальним статусом.

Отже, виникає потреба розглянути сутність професійно-пізнавального статусу в студентів.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні дослідження з проблеми формування професійно-пізнавального статусу фахівців.

Проблема формування статусу є предметом вивчення філософії, соціології, психології, юриспруденції. Кожна з цих наук розглядає статус з позицій своїх завдань, із застосуванням специфічних методів і форм аналізу.

Необхідно зазначити, що термін “статус” з’явився в ХІХ ст., у науку ввів його М. Вебер.

Статус у широкому значенні означає становище, стан особистості.

О. Раєвський вважає, що “поняття “статус” синонімічне поняттю “соціальна позиція”, що позначає місце або положення індивіда чи групи в системі відносин у суспільстві, яке зумовлене за низкою специфічних ознак і регламентує стиль поведінки індивіда” [1].

У педагогіці як системі відносин *педагог – студент, студент – студент, студент – група*, статус – це становище особистості в процесі міжособистісних відносин [2], що має оцінне навантаження.

Для формування професійно-пізнавального статусу в студента повинні бути розвинуті відповідні моральні, психологічні якості, самостійність, активність, пізнавальні здатності, що впливають на рівень його сформованості. Яскраво виражені професійні, пізнавальні, статусні мотиви, потреби сприяють реалізації мети навчання, регламентують стиль поведінки особистості в процесі навчально-пізнавальної діяльності, гарантують стабільність самовідчуття в знаннях, уміннях і задоволеність оцінкою свого становища в групі.

Враховуючи ці характеристики, розглянемо, що впливає на успішність пізнавальної діяльності особистості в колективі, на процес оволодіння пізнавальними й професійними знаннями, уміннями та формування професійної свідомості під час навчально-виховного процесу.

Формування особистості, її розвиток завжди перебували в центрі уваги дослідників. Трактування розвитку особистості та її становища в суспільстві змінювалися залежно від його цілей і уявлень про ідеали [4]. Це позначалося на змісті процесу виховання й навчання, які належать до соціальної сфери суспільства.

Проаналізуємо основні положення, які становили зміст процесу виховання й навчання, побічно відбиваючи сутність пізнавальної діяльності в процесі навчання й основи формування пізнавального та професійно-пізнавального статусу особистості.

Особистість виділялася й піднімалася серед інших завдяки творчому вираженню свого начала, потребі в саморозкритті. Процес виховання був спрямований на перетворення людини, її духовних цінностей.

Отже, можна стверджувати, що пізнавальний статус виступає як соціальна й особистісна цінність і зростає в процесі навчання шляхом виявлення в особистості цільової потреби в освіті. Пізнавальна діяльність виражається в спрямованості особистості на оволодіння певними знаннями й

уміннями, які їй найцікавіші й корисні. А рівень успішності оволодіння ними відображає пізнавальний статус.

Статус особистості в процесі навчально-виховної діяльності відповідно до здібностей розглядав Я. Коменський. Учений виділяв шість груп учнів, яких оцінював за ступенем успішного оволодіння знаннями. Критеріями розподілу на групи виступали інтелектуальні здібності, емоційно-вольові зусилля особистості, що виражаються в слухняності, піддатливості або впертості; діяльнісний аспект, що полягав у повільності чи допитливості людини, або в байдужості до процесу навчання. Від цих психологічних особливостей особистості залежало формування рівня пізнавального статусу особистості в ході навчально-виховного процесу.

Аналіз наукових праць представників західної педагогічної думки дав змогу визначити вихідні положення при вивченні процесу формування статусу особистості в ході навчально-виховного процесу:

- статус особистості формується на основі вимог і норм, що висуваються до ідеалу (еталона) суспільства (моральний аспект), вимог суспільства до особистості та її розвитку, які сприяють виробленню ціннісного ставлення до себе, навколишнього, суспільства з урахуванням освоєння попереднього суспільного досвіду;

- пізнавальний статус особистості формується на основі розкриття здібностей, творчого потенціалу з урахуванням індивідуальних пізнавальних особливостей (потреб, інтересів, емоційно-вольових зусиль), а також у результаті педагогічного впливу на особистість у процесі навчання й виховання;

- професійно-пізнавальний статус особистості формується на основі усвідомлення й прийняття провідних соціальних цінностей, що існують у суспільстві, визначення своїх цілей і вираження схильностей до професійної діяльності.

Багато ідей зарубіжної педагогічної думки були співзвучні з ідеями українських мислителів.

Соціальний статус особистості в структурі соціальної дійсності відіграє роль регулятора моральних відносин. Майбутній професійний статус особистості передбачає відповідність її діяльності певним професійним критеріям і вимогам, висунутим суспільством до професійної діяльності. Пізнавальний статус особистості формується з урахуванням її позитивного ставлення до навчання, в основі якого лежать мотиви пізнавальної діяльності, що допомагає зорієнтуватися в професійних цінностях.

Чималий внесок у розвиток теорії професійного навчання зробив П. Блонський. Ідеал (статус) особистості, на його думку, повинен включати такі якості людини, у яких би сполучалися глибокі знання про природу й суспільство, здоров'я, уміння пізнавати та перетворювати дійсність, моральна чистота.

Особливу увагу П. Блонський приділяв активності й самостійності особистості в процесі навчання. Він уважав, що ці якості виробляються на основі інтересу до навчання, а активна самостійна діяльність сприяє розвитку пізнавальних здатностей [5].

Таким чином, пізнавальний статус особистості формується на основі самостійної активності особистості, що прагне до пізнання й розвитку розумових (пізнавальних) здатностей.

Аналіз праць Б. Паригіна дав змогу переконатись, що існують соціально-специфічні властивості, які відрізняють групи, у тому числі й професійні, і відповідно належать людям, які до них входять. Для залучення особистості до соціальної спільності необхідно ознайомитися з програмою запропонованої ззовні поведінки й засвоїти її, тобто погодитися з роллю, що виражається в системі вимог, норм, правил і шаблонів діяльності.

Роль, як зауважував Б. Паригін, є визначальним елементом соціального досвіду, що засвоюється в ході виховання й навчання. Процес освоєння особистістю соціального досвіду він розділяв на чотири стадії (етапи). Важливим для нас є його пізнавальний аспект.

Перший етап – одержання індивідом вихідної інформації про соціальні значення (ролі, норми, цінності). Цю стадію він позначав як знання. Другий етап – формування стереотипу сприйняття знання або установки сприйняття. Третій – на основі установки формується готовність до дії через переконання. Четвертий – спонукання особистості до вольового зусилля, необхідного для переходу в дію [6].

Рольова поведінка визначається за допомогою статусу. Таким чином, ми вважаємо, що професійно-пізнавальний статус студента на основі засвоєння соціального досвіду й відносин формується з урахуванням оцінки своєї й оточення відповідно до існуючих вимог до представника майбутньої професійної групи.

Отже, індивідуальна система значень, що існує на рівні установки, створюється в процесі їхнього засвоєння, тобто в ході навчально-виховного процесу, коли відбувається зміна позиції особистості до зацікавленості, а потім до діяльності й переконаності.

Отже, сформованість професійно-пізнавального статусу особистості студента передбачає засвоєння соціального досвіду в процесі навчання й на його основі формування свого досвіду відповідно до запропонованих і власних уявлень про професійну діяльність.

В. Якунін з психолого-педагогічної позиції досліджував питання впливу індивідуально-психологічних характеристик у студентів п'ятого курсу на індивідуальні досягнення студентів – майбутніх учителів – у ході навчально-професійної діяльності, за яких вони мають високий або низький соціально-психологічний статус у групі.

Дослідження показало, що студенти – майбутні вчителі з високим соціально-психологічним статусом мають комплекс індивідуально-психологічних і соціально-психологічних характеристик особистості, які забезпечують досягнення ними вищого рівня як навчальної, так і професійної діяльності. Розглядаючи статус особистості через роль, тобто поведінку, і ґрунтуючись на психологічній теорії колективної діяльності, можна стверджувати, що формування статусу особистості здійснюється в результаті психологічного сприйняття й ставлення до неї інших осіб у процесі навчання.

Можливість здобути статус, а саме професійно-пізнавальний, відбувається при високому оцінюванні результатів професійно-пізнавальної діяльності особистості як відповідності соціальним вимогам та очікуванням суспільства, що виражається в певних цінностях та ідеалах.

Проблемі формування статусу особистості особливу увагу приділяв А. Крилов. Він уважав, що формування статусу особистості треба розглядати на трьох рівнях: на макро-, мікро- і на рівні “Я-образу”.

Вивчаючи особистість у процесі освіти, А. Крилов відзначав, що розвиток людини як особистості й суб’єкта діяльності виступає як розвиток інтелекту, емоційної сфери (стійкість до стресів, упевненість у собі, самосприйняття), позитивне ставлення до світу й прийняття інших на основі самостійності, самоактуалізації, самовдосконалення, а також у тому числі й мотивації навчання як найважливішого елемента мотивації саморозвитку [7].

Успішність навчальної діяльності полягає, на його думку, у визначенні особистістю мотивів (на пізнання, на навчання, на професію), у прояві здібностей, у її характері (гнучкість поведінки, вольові якості). Тому можна стверджувати, що відповідно до цих критеріїв особистість може досягти певного пізнавального статусу в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Для досягнення професійно-пізнавального статусу особистості необхідно оволодіти не тільки професійними знаннями, уміннями, а й моральними якостями, самоконтролем.

На формування професійно-пізнавального статусу особистості впливає не тільки розвиток здібностей, а й уявлення про себе та свої можливості, що закладено в “Я-концепції” як упевненості у своїх силах, своїх можливостях.

Висновки. Отже, представники педагогічної науки розглядали формування статусу особистості в процесі навчання з позиції творчого розкриття здатностей і можливостей; соціалізації на основі засвоєння досвіду й моральних відносин; ціннісного сприйняття світу; теорії трудового виховання та навчання; теорії колективної діяльності; теорії професійної освіти; соціально-психологічної теорії; рольової теорії; з позиції “Я-концепції”. Освітній статус – засіб піднесення особистості. Професійно-пізнавальний статус визначає перевагу особистості в пізнавальній діяльності та є засобом розвитку й самоствердження в колективі. Формування професійно-пізнавального статусу виступає умовою становлення майбутнього освітнього статусу особистості.

Література

1. Раевский А.М. Психодиагностическое изучение некоторых параметров личности / А.М. Раевский // Психологическая диагностика детей и подростков : учеб. пособ. для студентов. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 360 с.
2. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2001. – 176 с.
3. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / под ред. С.Я. Батышева. – М. : НПО, 1999. – Т. 2. – 488 с.

4. Ковалева А.И. Концепция социализации молодежи: нормы, отклонения, социальная траектория / А.И. Ковалева // Социс. – 2003. – № 1. – С. 109–115.
5. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 т. / П.П. Блонский. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – 304 с.
6. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории / Б.Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 348 с.
7. Психология / под ред. А.А. Крылова. – М. : Проспект, 1998. – 504 с.

ЖМУРКОВА І.В.

РОЛЬ І МІСЦЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-ХІМІКІВ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ

Традиційно склалося так, що більшість керівних посад у науці, політиці, культурі та різних галузях народного господарства України обіймають люди з інженерною освітою і за прогнозами така тенденція зберігатиметься ще довгий час. Це не є випадковим. Для успішного функціонування державного механізму колишнього СРСР була необхідна значна армія інженерно-технічних працівників. Тому переважна більшість ВНЗ у країнах колишнього СРСР і в Україні зокрема були орієнтовані на підготовку інженерних кадрів. Для того, щоб змінити ситуацію, перепрофілювання існуючих навчальних закладів недоцільно. Необхідно лише змінити підхід до підготовки спеціалістів.

На сучасному етапі в українському суспільстві гостро стоїть питання всебічного розвитку освіти. Це пов'язано, насамперед, зі світовими тенденціями прискорення розвитку освіти інформаційних технологій, що створило передумови для стрімкого розвитку та змін у галузях традиційного виробництва.

Радикальні зміни, що відбуваються в характері суспільних відносин в Україні й зумовлюють зміну потреб у кадрах фахівців, зміну вимог до якості їх професійної підготовки та особистісно орієнтованих підходів у вихованні студентства вимагають від національної освітньої системи розробки нової парадигми професійної освіти та ефективної її реалізації.

Ситуації, в яких сучасному спеціалісту необхідно знати педагогіку й психологію, виникають на кожному кроці: це і самовиховання, і навчання своїх робітників. Усе наше життя – неперервний процес виховання, і той, хто в ньому більше знає, має більше шансів пристосуватися до нових обставин. Тому в сучасні програми підготовки на всіх спеціальностях впроваджено курси педагогіки [7].

Проблема психолого-педагогічної підготовки далеко не нова й уже знайшла своє відбиття в багатьох дослідженнях. Педагогічна думка минулого, зокрема таких відомих дослідників, як: Я.А. Коменського, А. Дістервега, Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогова, П.Ф. Каптерєва, К.Д. Ушинського, О.В. Духновича, Дж. Дьюї, Е. Торндайка, В. Оконя, П.Ф. Лесгафта, М.І. Лобачевського, Д.І. Менделєєва, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та багатьох інших, – це науковий доробок, без опори на який не можна рухатися вперед [8, с. 13]. В останні десятиріччя ХХ ст. наявний спалах творчих педагогічних